

BRITA SCHWARZ

Visst är det myter – replik till Björn Gustafsson

I min artikel i *Ekonomisk Debatt* nr 2/87 redovisade jag ett antal uppfattningar om socialbidragen som jag hävdade var myter (Schwarz [1987]). Med myter brukar man avse föreställningar som är vanligt förekommande och så fullständigt accepterade att de sällan uttrycks explicit eller ifrågasätts, fastän de är grova förenklingar av verkligheten eller helt felaktiga. En anledning till att myter uppkommer är ibland att föreställningen tidigare varit riktig men på grund av inträffade förändringar kommit att fjärma sig från verkligheten.

Jag har i samband med min socialbidragsstudie, utförd på uppdrag av ESO (Schwarz, [1986]) diskuterat socialbidragsfrågor med många personer, följt den allmänna debatten och studerat olika utredningar. Jag har då funnit en del föreställningar som inte stämt överens med resultatet av min egen analys och det är dessa som jag hävdade vara myter.

Jag har däremot inte hävdade att Björn Gustafsson (BG) "sprider myter om socialbidragen och deras ökning". Men jag kan inte finna att hans artikel om socialbidragens expansion bidragit till att avliva myterna (Gustafsson [1986b]).

Myt 1 avser föreställningen att socialbidragshushåll har låga inkomster och att hushåll med låga inkomster har socialbidrag. I den variant av denna föreställning, som jag oftast träffat på, utgörs inkomstbegreppet av den *disponibla inkomsten*. Jag har visat att det finns socialbidragshushåll som har jämförelsevis höga disponibla årsinkomster och att det finns många hushåll utan socialbidrag som har låga disponibla årsinkomster. BG har inte ifrågasatt mina resultat. Så visst är det här en myt.

Forskningschef BRITA SCHWARZ
är verksam vid Ekonomiska
Forskningsinstitutet vid
Handelshögskolan i Stockholm.

En variant på myt 1 erhålls om man som inkomstbegrepp använder hushållets *faktorinkomster* (förvärvsinkomster plus kapitalinkomster). Jag har visat att en hel del socialbidragshushåll har relativt höga faktorinkomster och att många hushåll utan socialbidrag, även exklusive pensionärshushållen, har låga faktorinkomster. De som har haft uppfattningen att alla socialbidragshushåll har låga faktorinkomster torde dock inte tagits ur sin villfarelse av BGs otydliga utsaga: "Socialbidragsfamiljerna har faktorinkomster som är väsentligt lägre än andras" (Gustafsson [1986b], s 638). BG missminner sig således då han nu anför att han "rapporterat att socialbidragstagarna i *genomsnitt* har lägre faktorinkomster än andra" (min kursivering). Även här gäller att BG inte ifrågasatt mina resultat.

Myt 2 avser föreställningar om orsaken till den mycket kraftiga ökningen av antalet socialbidragstagare under de senaste fem åren. Jag har angett tre varianter, som alla förutsätter att det finns *en enda* orsak.

a) Orsaken är den nya socialtjänstlagen som trädde i kraft den 1 januari 1982.

b) Orsaken är de sjunkande reallönerna, den s k nyfattigdomen.

c) Orsaken är den ökade arbetslösheten.

BG anger att det främst är utvecklingen av det relativa arbetslöshetstalet som kan förklara socialbidragens expansion. Detta innebär således att han delar min uppfattning att föreställningarna 2a och 2b inte är riktiga. Han framhåller också att han med "främst" inte avser att utvecklingen av det relativa arbetslöshetstalet skulle vara den enda förklaringen. Vi är således överens om att påståendet 2c, såsom det formulerats, inte heller är riktigt.

BG diskuterar i huvuddelen av sitt inlägg ett antal prognosproblem som inte har di-

Tabell 1 Andel socialbidragstagare i procent av befolkningen. Faktisk utveckling och framskrivning av modellen för åren 1982-1986 (modellvariant 3, inkl ny trend).

	1982	1983	1984	1985	1986
Faktisk utveckling	5,2	5,7	6,3	6,4	?
Modellframskrivning	5,4	6,0	6,2	6,4	6,8

rekt samband med ovan redovisade myter. De berör dock en fråga av mer generellt intresse, nämligen kommunikationsproblem som sammanhänger med det ekonomisk-statistiska fackspråket.

BG anser sig ha funnit att jag och Anders Hederstierna gjort prognoser av socialbidragsutvecklingen som kraftigt understskattat ökningen under 1980-talets första hälft. Men vi har överhuvudtaget inte gjort några prognoser. Däremot har vi analyserat olika samvariationer och förklaringshypoteser till den hittillsvarande utvecklingen. Så som ofta betonas inom den vetenskapsteoretiska och prognosmetodiska litteraturen gäller för samhällsliga fenomen att det inte finns något entydigt samband mellan en modells användbarhet för prognosändamål och dess förklaringsvärde (se t ex Kaplan [1964] och Armstrong [1985]).

Användning av regressionsanalyser för att "skatta" modeller kan utgöra en fallgrop genom att det gängse fackspråket här avviker från vardagsspråket. Man kan t ex undersöka om en variabel (i detta fall andelen socialbidragstagare) kan beskrivas som en linjär funktion av andra variabler, sk *förklaringsvariabler* (eller oberoende variabler). Även om modellen beskriver tidigare utveckling väl och också ger goda prognoser garanterar detta inte att de undersökta variablerna *förklarar* (i gängse mening) utvecklingen. För att det skall finnas anledning att tro att variablerna faktiskt förklarar utvecklingen behöver man bl a

– förvissa sig om att variablerna inte samvarierar med andra variabler som kan vara de egentliga förklaringsvariablerna¹

– ha ett mer omfattande datamaterial än det som jag och BG använt och/eller ha valt variablerna² utifrån någon etablerad teori eller på grundval av resultat från andra undersökningar.

Resultat från regressionsanalyser måste således tolkas med stor försiktighet. Det har BG också gjort då han utifrån sin skattade modell gör en mycket allmänt formulerad prognosutsaga för två år framåt. Men hans uttryck att "det är främst utvecklingen av det relativa arbetslöshetstalet som kan förklara socialbidragens expansion under 1980-talet" kan vilseleda den som inte är bekant med fackterminologin. Mitt förslag till "översättning" är: "Lågkonjunkturen 1982-1983 bidrog sannolikt inte oväsentligt till socialbidragsökningen under dessa år" (jfr Schwarz [1987], s 121).

¹ BGs mått på "ålderdomstrygghetens nivå" råkade under 1970-talet påtagligt samvariera med kvinnors ökade förvarvsfrekvens och det minskande barnantalet. I en separat analys av utvecklingen för befolkningen under 65 år fann jag en påtaglig samvariation mellan socialbidragsutvecklingen och den kvinnliga förvarvsfrekvensen.

² Mitt val av variabler grundar sig dels på min analys av SCBs HINK-data och dels på en del andra undersökningar. BG förstår inte varför jag inte tagit med ett mått på "ålderdomstrygghetens nivå" och jag förstår inte varför BG tror att förbättrade folkpensioner mm bidragit till att minska socialbidragsandelarna främst i yngre hushåll (Gustafsson [1986a], s 143). BGs variabelval synes ha medfört en overskattning av inverkan av förbättringar för de äldre genom att han inte beaktat andra faktorer som kan ha bidragit till den kraftiga minskningen av andelen socialbidragstagare 1974-1980.

Om man vill undersöka vår modells prognosförmåga bör de för perioden 1970-1981 skattade koefficienterna användas i kombination med den nya trendvariabeln från år 1982 som ingår i analysen (Schwarz & Hederstierna [1987]). Som framgår av *Tabell 1* är överensstämmelsen god mellan den faktiska utvecklingen och modellframskrivningen, åtminstone t o m år 1985. Trots detta vill jag inte karakterisera modellen som en prognosmodell, eller någon fullgod förklaringsmodell. Men man bör kunna göra den tolkningen att det inte kan uteslutas att utvecklingen efter 1981 påverkats av en i förhållande till 1970-talets utvecklingsmönster ny trend.

Referenser

- Armstrong, J S.[1985], *Long-Range Forecasting - From Crystal Ball to Computer*. John Wiley, New York.
- Gustafsson, B.[1986a], "Bidragmottagarna: antal och inkomster". I *Socialbidrag*, Rapporten till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Finansdepartementet, Ds Fi 1986:16.
- Gustafsson, B.[1986b], "Socialbidragens expansion". *Ekonomisk Debatt*, Årg 14, nr 8.
- Kaplan, A.[1964], *The Conduct of Inquiry*. Chandler, San Francisco.
- Schwarz, B.[1986], "Socialbidragen i bidragssystemet". I *Socialbidrag*, Rapporten till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. Finansdepartementet, Ds Fi 1986:16.
- Schwarz, B.[1987], "Myter om socialbidrag". *Ekonomisk Debatt*, Årg 15, nr 2.
- Schwarz, B & Hederstierna, A.[1987], "Socialbidragens utveckling - Orsaker eller samvariationer?". Research Report, EFI, Stockholm.